

ชุมชนโคกพระ: พัฒนาการค้าหม้อดินเผาและการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในช่วงทศวรรษที่ 2480-2560

กชกร อ่อนท้าว¹, ผาติรัตน์ สานสืบพันธุ์^{2*}, ธนธรณ์ เทศไธสง³

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Khok Phra Community: Developing the Clay Pot Trade and Loss of Local Wisdom in the Decade from 1937 to 2017

Kodchakorn Aonthaw¹, Phatirat Sansuebphan^{2*}, Thanatorn Testhaisong³

Bachelor of Arts Program in History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Article Info

Vol. 1 No. 3 (Sep-Dec 2021)

Academic Article

Article History:

Received 18 Sep 2021;

Revised 03 Nov 2021;

Accepted 04 Nov 2021

คำสำคัญ:

ชุมชนโคกพระ;

ชุมชนปั้นหม้อดิน;

หม้อดิน;

ภูมิปัญญาท้องถิ่น;

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ

วัฒนธรรม

Corresponding Author,

E-mail: aomzina555ice

@gmail.com*

Keywords:

Khok Phra Community;

Pottery Community;

Pottery;

Local Wisdom;

Socio-cultural Change

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาพัฒนาการการค้าหม้อของคนในชุมชนโคกพระและปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนโคกพระเลิกผลิตหม้อดินเผา การศึกษาใช้วิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอกจากคำเล่าเป็นหลักในการศึกษา ผลของการศึกษาพบว่า ช่วงทศวรรษที่ 2480-2500 คนในชุมชนผลิตหม้อขายเป็นกิจกรรมรองหลังจากแล้วเสร็จการทำเกษตรกรรม โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะในการค้าเร่ ต่อมาช่วงทศวรรษที่ 2501-2530 คนในชุมชนได้ใช้รถล้อเป็นพาหนะก่อนปรับเปลี่ยนเป็นรถจักรยานยนต์ ส่งผลให้ต้นทุนสูงขึ้นและผลิตมากขึ้นตามต้นทุนที่สูง เป็นช่วงของการผลิตที่มีความเข้มข้นสูง และช่วงทศวรรษที่ 2531-2560 คนในชุมชนออกไปขายแรงงานมากขึ้น ส่งผลให้ขาดแรงงานในชุมชน ประกอบกับแหล่งวัตถุดิบเลิกขายดินให้ปั้นหม้อ ในที่สุดการปั้นหม้อดินของชุมชนโคกพระจึงทยอยเลิกผลิตหม้อและหม้อดินก็ถูกแทนที่ด้วยหม้อสแตนเลส องค์ความรู้ใหม่ คือ คนในชุมชนมีความพยายามในการปรับตัวเข้าสู่ยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลง โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ 1. ยุคที่หนึ่ง ทศวรรษที่ 2480-2500 ชุมชนปรับตัวมาค้าเร่ผ่านเกวียน 2. ยุคที่สอง ทศวรรษที่ 2501-2530 คนในชุมชนปรับจากใช้เกวียนมาใช้รถล้อ ก่อนจะปรับเป็นรถจักรยานยนต์ 3. ยุคที่สาม ทศวรรษที่ 2531-2560 การขาดแคลนแรงงาน และการเข้ามาของกลุ่มทุนจากภายนอกที่เข้ามาทำบ่อเกลือ คนในชุมชนจึงเปลี่ยนไปรับจ้างต้มเกลือเพื่อหารายได้ทดแทนการขายหม้อ

Abstract

This article aims to study the development of clay pot trade among people in Khok Phra Community and the factors affected in Khok Phra Community to stop producing clay pots. The study uses an oral history methodology. The results of the study show that during the 1937-1957 the community produced pottery for sale after the completion of farming. It was based on using a cart as a vehicle for peddling. During the 1958-1987, the community turned to wheeled

vehicles as a vehicle before being converted to a motorcycle, resulting in higher costs, and requiring more production at high costs. It was a range of highly concentrated production. Finally, during the decade of 1988-2017, the community went out to sell more labor. As a result, it lacked of labor in community. In addition, the clay which was a source of raw materials for making a pot was cancelled to sell to community. Hence, the pottery making of the Khok Phra Community has gradually ceased to produce pots and been replaced by stainless steel pots. The body of knowledge indicates that the community tries to adapt to the ever-changing era which can be divided into three issues in the followings: 1) first period of 1937-1957, the community adapted to the hawking with carts after agriculture completed; 2) second period of 1958-1987, villagers switched from using wagons to wheeled cars before converting to motorcycles; and 3) third period of 1988-2017, the shortage of labor, coupled with the entry of foreign capital who came to make the salt mines, therefore, the villagers switched to hiring salt boilers in order to earn money instead of selling pottery.

บทนำ

มนุษย์รู้จักใช้เครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยพัฒนาเป็นสิ่งของเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวัน การผลิตเครื่องปั้นดินเผามีการพัฒนารูปแบบเพื่อความสะดวกในการใช้สอยให้มีประสิทธิภาพที่ ดียิ่งขึ้น จากการศึกษาโบราณคดีในประเทศไทยและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บ่งชี้ถึงการผลิตและใช้ เครื่องปั้นดินเผามีมาตั้งแต่สมัยหินใหม่จนถึงปัจจุบัน โดยพบแหล่งโบราณคดีที่กระจายอยู่ทุกพื้นที่ของประเทศ ไทย เช่น เครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมบ้านเชียง บริเวณบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี โดยพบ เครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมาก ในขณะที่อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามเป็นชุมชนโบราณที่มี วัฒนธรรมทวารวดี ซึ่งค้นพบหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุจากร่องรอยของสถูปเจดีย์ ประติมากรรมรูปเคารพ พระพิมพ์ดินเผา และใบเสมา รวมถึงทางกายภาพของชุมชนที่มีลักษณะเป็นคูน้ำคัน ดินล้อมรอบชุมชนแห่งนี้ ซึ่งบ่งบอกความเจริญรุ่งเรืองด้านการผลิตและการใช้เครื่องปั้นดินเผาแต่โบราณ ปัจจุบันอำเภอกันทรวิชัยตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด ทิศเหนือติดกับอำเภอยางตลาด (จังหวัดกาฬสินธุ์) ทิศตะวันออกติดกับอำเภอยางตลาดและอำเภอฆ้องชัย (จังหวัดกาฬสินธุ์) ทิศใต้ติดกับ อำเภอเมืองมหาสารคาม ทิศตะวันตกติดกับอำเภอโกสุมพิสัยและอำเภอเชียงยืน ชุมชนโบราณแห่งนี้ได้พบการ ตั้งถิ่นฐานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 กระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ 18-19 ชุมชนแห่งนี้ถูกทิ้งร้าง ต่อมามีการอพยพ มาตั้งบ้านเรือนของผู้คนสายวัฒนธรรมไทย-ลาว ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา เนื่องจากลักษณะพื้นที่ที่ มีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำที่สามารถใช้ได้จากคูน้ำคันดินและหนองน้ำตามธรรมชาติจึงเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน ตลอดถึงการบูรณะร่องรอยโบราณสถานให้เป็นสถานที่เอื้อต่อการประกอบพิธีทางศาสนา (พินेत्र ดาวเรือง, 2552)

ก่อนที่ชาวบ้านโคกพระจะเข้ามาอยู่ในชุมชน ภายในชุมชนได้มีกลุ่มคนอาศัยอยู่แล้ว โดยในปี พ.ศ. 2417 พระปฐมวิเลิศ (เพี้ยคำมูล) นำชาวบ้านจากร้อยเอ็ดมาตั้งบ้านกันทาง (คันธาร์) ซึ่งเป็นเมืองสร้างขึ้นเป็น

เมืองกันทรวิชัย ขึ้นตรงกับเมืองกาฬสินธุ์ โดยชุมชนดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณคุ้มบ้านคันธาร์ ต่อมากลุ่มคนที่อยู่โคราชได้อพยพมาในราวปีพ.ศ. 2428 เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านโคกพระปัจจุบัน สำหรับที่มาของชื่อโคกพระมาจากตัวของสภาพภูมิประเทศที่เป็นเนินสูงและมีพระพุทธรูปตั้งอยู่ จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านโคกพระ อีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากโคราช คือ กลุ่มของนายเขียว เรืองศรีมัน อพยพมาในราวปีพ.ศ. 2470 มาตั้งอยู่บริเวณคุ้มน้อย โดยนำภูมิปัญญาการปั้นหม้อดินเผาติดตัวมาจากถิ่นอาศัยเดิม ต่อมาภายในชุมชนได้ทำขนมจีนอย่างแพร่หลายในปี พ.ศ. 2516 ปัจจุบันจึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านขนมจีน โดยทั้งสองชุมชนที่กล่าวมาอยู่ไม่ไกลกันนัก (อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา, 2550) จากที่กล่าวข้างต้นเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและยังได้พบในท้องถิ่นอยู่บ้าง จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการผลิตหม้อดินเผาของบ้านโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จากภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา แต่ในปัจจุบันได้สูญหายไปจากท้องถิ่นนี้ จึงมีความสนใจในความเปลี่ยนแปลงและการสูญหายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันของชุมชนโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

เนื้อเรื่อง

ในการศึกษาพัฒนาการการค้าขายหม้อของคนในชุมชนโคกพระและปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนดังกล่าวเลิกผลิตหม้อดินเผา ผู้ศึกษาขอแบ่งระยะเวลาของพัฒนาการชุมชนโคกพระในช่วง 8 ทศวรรษ ออกเป็น 3 ยุค เพื่อให้เห็นความเป็นมาและสำคัญ รวมถึงวิถีชีวิตของชุมชนดังต่อไปนี้

ยุคที่หนึ่ง ภูมิปัญญาจากกรุ่นสู่รุ่นในทศวรรษที่ 2480-2500

กลุ่มคนที่อพยพมาจากโคราชนำภูมิปัญญาในการปั้นหม้อดินติดตัว คนกลุ่มนี้ได้ตั้งที่พักอาศัยอยู่บริเวณชุมชนหนองแวงและชุมชนขนมจีนในปัจจุบัน ทำให้ทั้งสองชุมชนนี้มีการปั้นหม้อดินกันอย่างแพร่หลายและได้ถ่ายทอดทักษะการปั้นหม้อภายในครอบครัวจากกรุ่นสู่รุ่น เมื่อรุ่นลูกเข้าสู่ช่วงอายุ 14-17 ปี จะเริ่มฝึกทักษะในการปั้นหม้อจากพ่อแม่ บรรพบุรุษดั้งเดิมจะใช้หม้อดินประกอบอาหารและทำเป็นจานชาม รวมถึงใช้หม้อดินใส่กระดุกแล้วฝังดินไว้ จากการสัมภาษณ์ทองมาก เหล่าจันทร์ (2564) ทำให้ทราบความเป็นมาของภูมิปัญญานี้ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“...พ่อกับแม่อยู่โคราชจากบ้านบุบ้านหม้อ มาอยู่ที่นี่ ยามถึงหน้าแร่กะเฮ็ดหม้อ ทำอยู่โคราชอยู่ก่อนแล้ว ตากับยายอยู่โคราช แม่มาเกิดอยู่ที่นี่ ตอนเกิดเพื่อนมาอยู่ที่นี่ ยายกับตามาออกลูกอยู่ที่นี่ ยายเป็นเหลนอีกรอบหนึ่ง...”

ในช่วงหลังจากการทำนา คนชาวจีนยังคงเป็นที่ยอมรับแล้ว ชาวบ้านจะเริ่มปั้นหม้อดินซึ่งเป็นกิจกรรมภายในครัวเรือน เนื่องจากแรงงานที่ใช้ในการปั้นหม้อดินเป็นคนในครอบครัว โดยเริ่มจากการหาวัตถุดิบ อันดับแรก คือ การไปขุดดิน โดยจะใช้วัวเทียมเกวียนเป็นพาหนะในการเดินทางผ่านเส้นทางจากมหาสารคาม-กาฬสินธุ์ เดินทางไปห้วยปลาหลด บ้านดอนยุง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อไปถึงที่นาแล้วจะแจ้งให้เจ้าของที่ดินทราบการมาขุดดิน เพราะการขุดต้องซื้อขาย ราคาซื้อขายเป็นเกวียน โดยเกวียนหนึ่งราคาประมาณ 10 บาท จากนั้น เริ่มขุดหน้าดินออกเพื่อหาชั้นดินที่มีลักษณะเป็นดินดำ ชาวบ้านจะนำไม้ไปปักรอบดินที่ต้องการไว้ จากนั้น หยดน้ำลงเพื่อให้ดินมีความอ่อนตัวและให้ง่ายต่อการขุด บางครั้งชาวบ้านต้องขุดหาดินสีประมาณครึ่งช่วงตัวจึงพบดินที่สามารถใช้ในการทำหม้อได้ เมื่อได้ปริมาณที่ต้องการแล้วจะนำขึ้นเกวียนบรรทุกกลับบ้าน เข้าต่อมาเป็นขั้นตอนการทำดินเชื้อ คือ การนำดินโคลนมาผสมกับแกลบ นำมาเหยียบให้เข้ากัน โดยใช้ลำเพลินวางข้างบนรองเหยียบ ลำเพลินมีลักษณะเป็นแผ่น โดยนำไม้ไผ่มาสานเพื่อช่วยทำให้ดินและแกลบเข้ากันได้ง่ายขึ้น หลังจากดินและแกลบเข้ากันแล้ว จะนำไปตากแดดให้แห้งแล้วจึงเอาไปเผาไฟ หลังจาก

เผาเสร็จจะตำให้ละเอียดแล้วมาร้อนเพื่อนำไปผสมดินที่ได้มาจากห้วยปลาหลดอีกครั้งหนึ่ง ดินเชื้อเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ เนื่องจากจะทำหน้าที่ยึดดินไม่ให้แตกออกจากกันขณะนำไปเผา เมื่อทำการผสมจนได้ที่แล้วก็จะทำการขึ้นรูปหม้อ ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“...เอาเกวียนจัวเฮานี้ ไปแกขี้ดินมาปั้นหม้อ เอาไม้กั้นลงไป ไปพอน้ำดินแล้ว กะควัดขี้ดินขึ้น แล้วกะเอาไม้ลั่วสัก ๆ ให้มันเป็นแท่งเป็นแท่งขึ้นแล้ว กะเอามาใส่เกวียนมาบ้าน เป็นขี้ดินดำ พอตีได้ดินมาแล้ว กะปั้นเซี่ยมมัน เอาเซี่ยมมาตากแดดให้มันแห้งแล้ว กะแช่น้ำ แช่น้ำก่นเป็นขุม และกะเหยียบเซี่ยมผสมกับกลบแล้วกะปั้นเป็นรูป เอาไปเผา เผาแล้วกะไปตำเซี่ยม เผาเซี่ยมก่อนไปตำ มันกะมีแผ่นลำเพิน เฮาพากันเดินเหยียบดินแล้ว กะเอาเซี่ยมไปตำแล้ว กะมาร้อนใส่ร้อนใส่ลำเพิน กะเอาดินหมูแซนมาเหยียบใส่กัน กะมานั่งตี เป็นรูปหม้อขึ้น...” (พิกุล เหล่าเมือง, 2564)

ภาพที่ 1 เกวียนโบราณ (มนตรี โคตรคันทา, 2563)

การปั้นหม้อจะใช้ไม้ลายตีขึ้นรูปตามที่ต้องการและใช้หินตุ้ในการทำให้ก้นหม้อกลม หินตุ้ที่ใช้ในการปั้นหม้อมีหลายขนาดตามขนาดของหม้อ หม้อดินที่ชาวบ้านทำออกมามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านและวิถีชีวิตของชาวอีสาน จากประเภทของหม้อที่ผลิตออกมามีหลายแบบ เช่น หม้ออุ คือ หม้อสำหรับใส่น้ำกิน หม้อแกงที่ใช้สำหรับทำอาหาร หม้อหนึ่งใช้สำหรับการนึ่งข้าวเหนียวของชาวบ้าน และหม้อปลาร้าใช้สำหรับหมักหรือเก็บปลาร้าในแต่ละครัวเรือน โดยหม้อแต่ละแบบจะไม่ใช้ร่วมกัน จะแยกประเภทอย่างชัดเจน

เมื่อได้รูปร่างและขนาดตามที่ต้องการแล้วก็จะนำไปตากแดด เมื่อหม้อแห้งสนิท ขั้นตอนสุดท้ายของการปั้นหม้อชาวบ้านก็จะนำหม้อไปเผา ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2480 จำนวนหม้อที่ดีได้ในครัวเรือนวันประมาณ 5-7 ใบ

ภาพที่ 2 หินตุ้ (ยศพร บรรเทิงสุข, 2556)

ไม้ที่นำมาใช้ในการเผาจะแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ไม้ที่ใช้เผาเชื้อและไม้ที่ใช้เผาหม้อ ชาวบ้านจะออกไปหาไม้เป็นกลุ่ม โดยเดินทางด้วยเกวียนไปตามป่าที่อยู่รอบหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง ถ้าบ้านไหนไม้หมดไม่พร้อมกันก็จะออกไปหาคนเดียว ป่าที่ชาวบ้านไปหาไม้ เช่น ป่าบ้านตัน โคนดงกะแนง บ้านสระ ไม้ที่นำมาเผา

เป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ต้นคูณ ไม้ต้นมะม่วง ส่วนไม้สำหรับเผาหม้อใช้ไม้ต้นจ้าว ไม้ไผ่ โดยไม้ที่เลือกใช้จะเป็น ต้นไม้ที่ตายแล้ว หากตัดต้นที่ยังไม่ตายมาจะนำมาทิ้งให้แห้งก่อนจึงนำไปใช้เผาได้ การตัดไม้ของชาวบ้านไม่ได้บอกจากเจ้าป่าหรือผีประจำป่าอย่างเป็นทางการจะเป็นกิจจะลักษณะ ดังที่ปิ่น บำรุง (2564) เล่าว่า

“...ไม้เผาไปเอาบ้านทันแน่ โคนดงกะแนง บ้านสระ เอาไม้แก่นไม้เนื้อแข็งมาเผาเสีย เอามา จากทั่วทั้งป ไม้ม่วง ไม้คูณ ไม้หยังว่ามันแห้งกะเอาได้เหม็ด ไม้มันตายกะฟันเอาโลด บได้ขอเจ้า ที่ บได้หยังดอก...”

แต่บางคนก็ซื้อจากเพื่อนบ้าน ราคาเกวียนละ 5-6 บาท สถานที่ที่ชาวบ้านใช้ในการตั้งเตาเผาหม้อจะเลือกบริเวณที่โล่งกว้างบริเวณที่ดินของตน ต่อมาพื้นที่ของชาวบ้านได้มีครุมาขอพื้นที่เพื่อสร้างโรงเรียน ประมาณก่อนปี พ.ศ. 2494 จากเดิมเป็นพื้นที่เผาหม้อของชาวบ้าน ภายหลังมีการสร้างเป็นโรงเรียนขึ้นจึงไม่สามารถใช้พื้นที่บริเวณนี้ได้ ชาวบ้านบางส่วนจึงย้ายไปใช้ที่นาเผาหม้อแทน

การเผาจะนำไม้ยาวประมาณ 2 เมตร มาวางไขว้กัน มีลักษณะคล้ายกับแคร่ ใช้ต้นกล้วยเป็นเสา จากนั้น ก็จะนำฟางมารองพื้น ก่อนที่จะนำหม้อที่ตากไว้มาเรียงขึ้นเป็นชั้น ๆ คละขนาดกันให้สามารถเผาได้ จำนวนมาก โดยแต่ละชั้นจะใช้ฟางมาคลุมหม้อให้ทั่วเพื่อป้องกันไม่ให้หม้อมีสีดำจากการเผา

ภาพที่ 3 ไม้รองเผาหม้อ (ยศพร บรรเทิงสุข, 2556)

เมื่อผ่านขั้นตอนต่าง ๆ และได้จำนวนที่ต้องการเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะนำหม้อที่ตนผลิตบรรทุกใส่ วัวเทียมเกวียนประมาณ 5-6 เกวียน ไปขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น โดยจะออกไปขายตั้งแต่เช้ามืด ในช่วงเวลา 01.00-02.00 น. โดยประมาณ ผู้ที่ออกไปขายจะเป็นกลุ่มผู้ชาย เส้นทางที่ใช้เป็นสายมหาสารคามไปเขต กาลสินธุ์ เนื่องจากลักษณะของการขายเป็นการขายเร็วและการคมนาคมที่ไม่สะดวก การขายจึงใช้เวลาหลาย วัน ผู้ขายจึงเตรียมอาหารสำหรับการเดินทางไปด้วย หากขายสินค้าหมดในชุมชนใกล้เคียงก็ใช้เวลา 1-3 วัน บางครั้งก็ไปไกลถึงบึงกาฬต้องใช้เวลานานกว่าที่อื่น ปิ่น บำรุง (2564) เล่าว่า

“...ไปไกล ๆ กะ 10 คีน ไปใกล้ ๆ กะคีนเดียว บมีที่ขายประจำดอก ไปเรื่อย ๆ ไปถึงบึง กาลพ่นละ ไปภูไทพ่นละ กลับมาขอนแก่น กระทวน จังมาคีนบ้าน ยามไปยามนอนนี่ กะเอา เกวียนอ้อมกันเป็นวงกลมแล้ว ผูกวัวไว้ในวงนั้นละ ของไม้ของมัน คั้นยามฝน กะลำบาก ยาม ไปขอข้าวเขา...”

พิกุล เหล่าเมือง (2564) เล่าเสริมว่า

“...เอาไปขาย กะเอาหม้อโองน้ำนี้ไว้ทางใต้ กะเอาหม้อหนึ่งหม้อแกง หม้อน้อย ๆ ขึ้นทางเทิง ออกไปเป็นฝูงเตี้นี้ 4-5 คน ไปนำกัน ไปขายหม้อ แร่ไปเรื่อย ยามเข้ากะไปตะตีสอง ตีสยาม โนน คั้นขายตีกะ 3 คีน ได้มา เช่น นับไปมือนี่ นับไป 3 คีน กะได้กลับบ้าน ของกินเตรียมไป มีปลาร้าบอง บักพริก แต่งให้กินไปใส่ถุงใส่หยา...”

ราคาขายหม้ออุหรือหม้อใส่น้ำ ประมาณ 5 บาท ส่วนหม้อหนึ่งประมาณ 3 บาท และหม้อขนาดเล็กลงมาประมาณ 50 สตางค์ การซื้อขายนอกจากจะซื้อขายเป็นเงินแล้ว ยังใช้การแลกเปลี่ยนอย่างอื่น โดยใช้หม้อแลกกับข้าวแทน เมื่อเดินทางออกไปขายหม้อช่วงพักค้างแรม จะจอดเกวียนล้อมรอบกันเป็นวงกลมแล้วผูกวัวเข้ามาไว้ข้างในวงกลมบริเวณเกวียนตนเอง ถ้าออกไปขายช่วงหน้าฝนจะลำบากมาก เนื่องจากไม่มีที่หลบฝน และไม่มีผ้าใช้กำบังฝนอย่างปัจจุบัน บางครั้งอาหารที่เตรียมไปไม่เพียงพอต้องขอข้าวจากชาวบ้านในชุมชนที่เดินทางไปขายหม้อดิน ขณะเดินทางไปขายหม้อ แต่ละคนมีความเชื่อแตกต่างกัน หากเดินทางไกลผ่านดงป่า จะมีความเชื่อต่อกันจากปากต่อปากและมีข้อปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้การเดินทางเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่ติดขัด เช่น ฝ่ายชายที่ออกไปเร่ขายหม้อเมื่อเดินทางออกไปแล้ว หากมีอะไรตัดหน้า ให้หยุดเดินทางแล้วหันกลับมาทิศของบ้านสักครู่แล้วจึงเดินทางต่อไป ส่วนฝ่ายหญิงที่ไม่ได้ไปขายจะขอพรให้สามีเดินทางปลอดภัยและขายของหมดไว

จะเห็นได้ว่า การปั่นหม้อของชุมชนโคกพระในช่วงทศวรรษ 2480-2500 การปั่นหม้อเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หลังสิ้นสุดฤดูทำนา ชาวบ้านจะมาปั่นหม้อขายเพราะใช้ต้นทุนต่ำ แต่ไม่ได้ทำเป็นอาชีพหลัก การขายจะเป็นการใช้เกวียนเร่ขาย ค่าที่ไหนนอนที่นั่น ขายหมดจึงเดินทางกลับบ้าน การเดินทางจะไปเป็นกลุ่มช่วยเหลือกัน ในการแลกเปลี่ยนจะมีทั้งเงินและข้าว

ยุคที่สอง จักรยานยนต์พ่วงเร่ในช่วงทศวรรษที่ 2501-2530

การใช้เกวียนค่อย ๆ หายไป และชัดเจนมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 2510 เนื่องจากเกวียนผูกตามกาลเวลาและผู้ที่มีความสามารถในการซ่อมบำรุงได้เสียชีวิต คนรุ่นหลังไม่มีความสามารถในการซ่อมเกวียนเนื่องจากขาดทักษะและความรู้ ชาวบ้านจึงปรับเปลี่ยนมาประดิษฐ์รถเข็น 2 ล้อ ในการใส่หม้อไปขายหม้อ ซึ่งชาวบ้านต้องไปซื้อที่ตัวเมืองมหาสารคาม ราคาของล้อรถประมาณ 300-400 บาท ต่อล้อ และต้องหาไม้จากป่ามาทำรถเข็นเพื่อตัดแปลงใช้งาน เมื่อคนในหมู่บ้านเริ่มทำตามกันเรื่อย ๆ รถเข็นจึงเข้ามาทดแทนเกวียนที่พังไป แต่การนำไปขายในปริมาณสินค้าเท่าเดิม จะใช้เวลาขายมากขึ้นและขายได้ไม่ไกล เนื่องจากต้องลงเดินเข็นเอง การไปเอาดินก็มีความยากลำบาก เพราะเมื่อเจอเนินต้องใช้แรงเดินอย่างมากในการเข็นดินขึ้นเนิน การทำหม้อและการนำหม้อไปขายจึงประสบความสำเร็จลำบาก ตามคำบอกเล่าของทองมาก เหล่าจันทร์ (2564) ที่ว่า

“...ล้อเอามาจากสารคาม ไปซื้อเอา ผู้ใดมีเงิน กะไปซื้อเอา 300-400 นี้ละ แต่ก็ไม่มีเงิน กะบ่ได้ใช้ เอามาประกอบเอาเองเลย ซื้อแต่ล้อมันนี่ละ เบ็ญจากเกวียนแล้ว กะมาเอ็ดเอา ไม้กะเอาอยู่่นามา ไปเอาดินกะอย่างจั่งสี้่นี่ละ ขึ้นมอหนักคัก ขึ้นมอหนี ผิดกันกะมี...”

ภาพที่ 4 รถล้อ (ผาตรีรัตน์ สานสืบพันธุ์, 2564)

เมื่อเปลี่ยนมาใช้รถเข็นส่งผลให้มีต้นทุนเพิ่มขึ้น เนื่องจากล้อมีราคาแพง ทั้งการเดินเร่ขายสร้างความยากลำบากมากกว่าเดิม ส่วนการขายยังคงเป็นผู้ขายออกไปขายกันเป็นกลุ่ม แต่มีจำนวนเล็กน้อย ถ้าไปขายบริเวณใกล้จะแยกไปขายคนละทางในลักษณะไปเช้าเย็นกลับ การบรรทุกจะต่อไม่ไผ่ขึ้นเป็นระแนงสูงเพื่อวาง

หม้อให้มากกว่าความจุของรถล้อ การไปแต่ละครั้งใช้เวลา 5-6 วัน ถ้าค่าจะไปขอนแก่นที่วัด บ้างก็ไปขอนแก่นกับผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากไม่มีเกวียนใช้หลักนอนเหมือนสมัยเดิม การไปขายหม้อด้วยรถล้อทำให้ไม่สามารถขนข้าวกลับมาได้มากเท่ากับสมัยไปขายด้วยเกวียน ทำให้ชาวบ้านได้เงินแลกกับหม้อมาเพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งไม่ต้องนำข้าวไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง จึงสามารถสะสมเงินได้มากขึ้นและเป็นทุนในการปั้นหม้อครั้งต่อไป รวมถึงการซื้อของใช้ในครัวเรือน ดังที่ทองมาก เหล่าจันทร์ (2564) เล่าว่า

“...ย่างล้อนำเข้าไปในล้ออยู่ข้างหลังแล้วกะย่าง แม่อายุ 25 กะเดินแล้ว เดินกะเป็นกลุ่มไป โดน 5 มื้อ 5 คีนลั้งเทือ ขอนอนนำวัดแน่ นำผู้ใหญ่บ้านแน่ มีแต่ผู้ชายไป ไปเอาดินกะย่างจั่งลี นีละ ไม่ไผ่ตีขึ้นแต่ก็ ขายดีกว่าไปเกวียนเด็กลูก แต่ก็ได้มาแต่ข้าว มาเอาใส่เป็นโกน...”

ชาวบ้านที่เริ่มสะสมเงินได้มากขึ้น ผนวกกับการโฆษณาขายรถจักรยานยนต์จากอุดรธานีในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510 ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งนำเงินที่สะสมไว้มาซื้อมัดจำ (Down Payment) รถจักรยานยนต์ราคา 500 บาท และผ่อนเดือนละ 500 บาท ชาวบ้านทยอยซื้อรถจักรยานยนต์ตามเงินที่ตนสะสมไว้ บ้านไหนมีเงินก่อนก็ซื้อก่อน ทำให้การเดินเร่ขายเริ่มเปลี่ยนมาเป็นขับรถจักรยานยนต์พ่วงรถล้อขายหม้อ การไปเป็นกลุ่มเริ่มน้อยลง จะไปเป็นกลุ่มก็ต่อเมื่อไปขายในที่ไกล แต่ส่วนใหญ่จะไปเข้าเย็นกลับ ผู้หญิงเริ่มมีบทบาทในการออกไปขายบ้าง จากเดิมที่มีแต่ผู้ชายเท่านั้น เนื่องจากต้องใช้เวลานาน ความปลอดภัยและความยากลำบากในการเดินทาง ภาระการเลี้ยงลูกของฝ่ายหญิง และการค้างคืนในที่ต่างถิ่น จึงไม่เหมาะกับการออกไปขายสำหรับผู้หญิงในสมัยนั้น แต่เมื่อมีรถจักรยานยนต์ระยะเวลาการเดินทางถูกย่นลง สามารถไปเข้าเย็นกลับ ลูกสามารถอยู่บ้านเองได้ บทบาทของฝ่ายหญิงในการขายจึงมีมากขึ้น แต่ต้นทุนก็สูงขึ้นตามไปด้วย เพราะต้องมีค่าใช้จ่ายในการเติมน้ำมันและค่าผ่อนรถที่เพิ่มขึ้น เป็นการบีบคั้นให้ชาวบ้านต้องผลิตหม้อจำนวนมากขึ้น จากเดิมขายใบละ 5-10 บาท ตามขนาดของหม้อ เมื่อใช้รถจักรยานยนต์จะขายราคา 30-50 บาท ตามคำบอกเล่าของทองมาก เหล่าจันทร์ (2564) ที่ว่า

“...มาใช้รถมอเตอร์ไซด์นี่ ประมาณอายุอายุ 22-23 นีละ เขาเข้ามาให้ผ่อนละ แต่ก็บ่มีสารคาม กะบ่มี เขามาขายจากอุดรพุน เอารถมาลงหลายคันเลยเด้ คุ่มหนองแวงนีละ ซื้อคันแรกหนีละ ผู้หนึ่งไปเอามา คนอื่นจั่งเอามา นำ เขาเข้ามาถามเลย ถามตามบ้านนีละว่า ไผ่ลีเอามอเตอร์ไซด์แน่ มาถามก่อน จั่งไปเอารถมาให้ม้อหลัง รถฮอนด้าส่งเดือนละ 500 พวกกันพ่วงใส่ล้อนำนีละ เฮ็ดตุ้งเล้งใส่หม้อหน้า ไปขายแต่ก็ ร้านขายรถอยู่บ้านเฮามันบ่มีเนาะ พ่วงใส่ 30 หม้อเลยเด้...”

การเข้ามาของโถงน้ำใหญ่และหม้อสแตนเลสในราวช่วงทศวรรษที่ 2500 มีพ่อค้าเร่มาขายโถงมังกรใบละ 500 บาท โถงน้ำมีขนาดใหญ่กว่าที่ชาวบ้านใช้กัน เนื่องจากชาวบ้านใช้เพียงหม้อตุ้งเดิม บางส่วนจึงซื้อติดครัวเรือนไว้สำหรับกักเก็บน้ำไว้อุปโภคบริโภคในครัวเรือน ช่วงเดียวกันนี้หม้อสแตนเลส (Stainless Steel Pots) ก็เริ่มเข้ามาในชุมชนจากพ่อค้าเร่ ขายเป็นเถา 1 เถา จะมีหม้อ 9 ใบ มีหลายขนาดราคา 650 บาท ชาวบ้านที่มีเงินจะซื้อไว้ เนื่องจากทำความสะอาดง่าย ไม่แตกเหมือนหม้อดินและสามารถผ่อนจ่ายเป็นงวดละ 100 บาท พ่อค้าจะเข้ามาเก็บเงินเดือนละครั้ง ในขณะเดียวกันก็ยังใช้หม้อดินอยู่เหมือนเดิมควบคู่กันไป บางบ้านก็นำหม้อดินไปไว้ที่นา ตามคำบอกเล่าของทองจันทร์ เหล่าเคน (2564) ที่ว่า

“...มีหม้อสแตนเลส แม่กะยังใช้หม้อดินอยู่ แม่ใช้หนิมันเป็นตามประเพณีบ้านเมือง ใช้มันขาวดีแม่บ่ปล่ะ เฮ็ดความสะอาดกะง่าย ความสะอาดเรียบริ้อยกะบ่คือกัน มีหมด หม้อหนึ่ง หม้อหุงหม้อแกง แล้วแต่เฮลื้อซื้อหม้อเบอร์ใด แต่ก็ซื้อเถาหนึ่งมี 9 หน่วย 650 สมัยโดนแล้ว...”

ในช่วงปี พ.ศ. 2510 มีพ่อค้าจากเชียงใหม่เข้ามาซื้อหม้อจากชาวบ้านโดยตรงที่ชุมชนหนองแวง การขายหม้อให้พ่อค้าจะเหมาเป็นเตา บ้านไหนเผาเสร็จแล้วก็จะไปรับซื้อเพื่อนำไปขายต่ออีกทอดหนึ่งในราคาขายที่ถูกกว่าที่ชาวบ้านเร่ออกไปขายเอง ประมาณ 15-20 บาท ตามขนาดของหม้อ การทำหม้อของชาวบ้านเริ่มมากขึ้น เพราะสาเหตุมาจากพ่อค้าภายนอกและความต้องการใช้เงินภายในครัวเรือน ทั้งต้องนำเงินไปจ่ายค่างวดรถจักรยานยนต์ที่ซื้อ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านเริ่มผ่อนภาระในการทำ โดยการจ้างรถสองแถวไปขนดินมาให้เจ้าของรถที่รับจ้างก็เป็นคนในชุมชนหนองแวง โดยคิดคันรถละ 300-400 บาท การจ้างรถไปขนดินจะจ้างเป็นบ้าน บ้านหลังไหนต้องการดินก็จะมาจ้างรถไปขนเอาดินที่ห้วยปลาหลด ทำให้ชาวบ้านมีกำไรเพิ่มขึ้นจากสมัยก่อน การสะสมทุนมีมากขึ้น เป็นยุคทองของการขายหม้อก็ว่าได้ บางครั้งต้องเหมารถให้ไปขายในที่ไกลเนื่องจากแรงงานที่ใช้เป็นระดับครัวเรือนจึงต้องรวมกันจ้างไปขาย ดังที่ปิ่น บำรุง (2564) เล่าว่า

“...ลั้งเทีย กะมาเอาอยู่บ้านนี้ละ กะขาย 15 บาท มาจากเจ๊กเชียงใหม่ มาเอาไปขาย บ้านใดสุดแล้ว กะมาเอาบ้านนั้นบ้านนี้ เหมาเตาเอาไปขาย... เทียหลังนี้ กะเอารถสองแถวไปแก่เอาดินจ้างเขาไปเอา ตอนพ่อใหญ่อายุ 25-30 เหมารถไปเอาบ้านไผ่บ้านมัน เฮียนนี้เอาผู้เดียว ไทบ้านเฮานี้ละ จ้างกันเอง จ้างทีละละ 300-400 แล้วแต่เขาลีเอา ขายหม้อมา กะได้กำไรอยู่ได้ 4,000-5,000 บาท ได้เงินมา อยากรได้หยัง กะลืซื้อได้ คับบซื้อหยัง กะเก็บไว้...”

ตามที่กล่าวมา จะเห็นว่า การค้าด้วยเกวียนค่อย ๆ หายไป ปรับเปลี่ยนเป็นการเข็นรถล้อเร่ขาย ต้นทุนเริ่มสูงมากขึ้นเมื่อชาวบ้านมาใช้รถจักรยานยนต์เร่ขาย ส่งผลให้ราคาหม้อเพิ่มขึ้น การค้าเริ่มแสวงหากำไรที่มากขึ้นพร้อมกับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ทำให้ชาวบ้านผลิตหม้อเพิ่มขึ้นและเหมารถออกไปเร่ขายเพื่อระบายหม้อที่ตนทำไว้ จึงเป็นยุคทองของการค้าหม้อในชุมชนก็ว่าได้ ขณะเดียวกันก็เริ่มมีหม้อสแตนเลสเข้ามาในชุมชนแล้วเช่นเดียวกัน

ยุคที่สาม การสิ้นสุดการค้าหม้อในทศวรรษที่ 2531-2560

การออกไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯ เริ่มเมื่อทศวรรษที่ 2520 กลุ่มที่ไปรับจ้างเป็นกลุ่มแม่บ้าน เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านแล้วจะชวนคนอื่นไปทำงานที่กรุงเทพฯ ด้วย ผนวกกับคนในชนบทเห็นการแต่งกายที่มีความทันสมัยจึงอยากไปทำงานที่กรุงเทพฯ แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวยังมีคนไปไม่มากนัก เนื่องจากชาวบ้านยังกลัวการไปอยู่ต่างถิ่น

ในช่วงทศวรรษที่ 2530 การออกไปขายแรงงานภายนอกชุมชนมีมากขึ้น หลังเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็เข้าไปทำงานกับญาติหรือคนรู้จักที่ไปอยู่ก่อนหน้านี้ การไปกรุงเทพฯ สมัยนี้ไม่ได้ใช้เงินมากจึงนิยมกันไปโดยไปรอขึ้นรถสายกาฬสินธุ์ที่หน้าธนาคารในปัจจุบัน กลุ่มคนที่ไปขายแรงงานช่วงนี้ไม่ได้มีทักษะในการทำหม้อดินเพราะเรียนจบแล้วก็ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ไม่ได้รับการถ่ายทอดทักษะทำให้ขาดแรงงานในครัวเรือนสำหรับผลิตหม้อ จะสังเกตได้จากคำบอกเล่าของทองมาก เหล่าจันทร์ (2564) ที่ว่า

“...คนไปกรุงเทพฯ นี้ กะไปโดนแล้ว รุ่นแม่กะไปอยู่ แต่ไปส่วนน้อย บ่หลายดอก หมู่มแม่หนีไปมาแล้ว เห็นเขาแต่งโตมา ใส่กางเกงขาบานมาเห็นแล้ว กะอยากไปได้ แต่แม่ของยายหนีบให้ไป เขากะแต่งโตมางามเนาะ เท่หลาย เขาไปกะ 14-15 ปี ไปรถโดยสารนี้ละ รถแดง มีเงิน 50 บาท กะไปได้แล้วกรุงเทพนั้น สมัยแต่ก็ทางกะเป็นลูกรังเนาะ ไปทำรถอยู่แถวหน้าธนาคารนี้ละ บ้านเขาอยู่ข้างธนาคาร เดียวนี้มีเป็นพัน กะไปได้ไป...”

ในช่วงทศวรรษที่ 2540 ผู้ที่มีทักษะในการปั้นหม้อเริ่มมีอายุที่มากขึ้น ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการผลิตอย่างมาก จึงเริ่มจ้างแรงงานภายในชุมชนเพื่อมาผลิตในแต่ละครัวเรือน ต่อมาประมาณต้นทศวรรษที่ 2560

การปั้นหม้อไม่สามารถทำได้ เพราะเจ้าของดินที่ชาวบ้านไปเอาดินไม่อนุญาต และไม่ขายดินให้เหมือนแต่ก่อน เพราะได้เปลี่ยนที่ดินเป็นบ่อกึ่ง การปั้นหม้อจึงได้เลิกไป แต่ก็ไม่ใช่เหตุผลเดียวที่ทำให้เลิกปั้นหม้อ เพราะชาวบ้านบางส่วนได้เลิกทำก่อนหน้านั้นแล้ว เนื่องจากการผลิตที่ใช้แรงมาก ต้นทุนการผลิตเริ่มสูง จากการที่รุ้นลูกไม่ได้สืบทอด ผู้ที่มีความสามารถในการปั้นก็อายุมากขึ้น ร่างกายไม่สามารถใช้แรงงานได้เหมือนเดิม บางครัวเรือนได้จ้างคนมาช่วยทำบ้าง เนื่องจากทำไม่ทันและขาดแรงงานที่จะปั้นหม้อในปริมาณเท่าเดิมได้ ต่อมาชาวบ้านได้ปรับตัวโดยส่งลูกหลานที่เรียนจบไปขายแรงงานในกรุงเทพฯ บางส่วนได้เปลี่ยนไปรับจ้างแถวบ้าน แทนการปั้นหม้อ นอกจากนี้ การเข้ามาของนายทุนขอนแก่นที่เข้ามาทำบ่อเกลือบริเวณบ้านโคกพระ ทำให้ชาวบ้านหันไปรับจ้างทำงานมากกว่าการทำหม้อ โดยบ้านของใบ บุญถม ผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นหลังสุดท้ายที่ปั้นหม้อขายและได้เลิกทำเมื่อปี พ.ศ. 2562 ดังคำบอกเล่าของใบ บุญถม (2564) ที่ว่า

“...ยายมาเขาเฮ็ดนี้ ปี 2562 ย้อนเขาบ่ขายดิน เขาไปเฮ็ดฟาร์มกุ้ง เลยกได้ไปเอาดิน เลยกเขาเฮ็ดเลย ตอนเฮ็ดนี้เหลือ 2-3 บ้านอยู่ ต้นทุนกะทอเก่านั้นละ เผาะกะเผาอยู่บ้านนี้ละ เขาไปกรุงเทพฯ ก่อนเลิกเฮ็ดหม้อหนี พอเลิกเขาจะไปซำกั้น อยู่ไปเรื่อย ๆ บ้านใดลูกหลายกะไปกรุงเทพฯ มันกะเหลือคนสองคนเฮ็ดหม้อ ขายยากแน่ เขาเลยเลิกเลย ลั้งคนกะไปต้มเกลือแน่ เขามาต้มได้ 10 กว่าปีนี่ละ...”

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาชุมชนโคกพระทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในชุมชนโคกพระ และทำให้เห็นว่า ชุมชนโคกพระมีความพยายามที่จะปรับตัวตามยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ชุมชนมีความพยายามปรับตัวโดยใช้ทักษะปั้นหม้ออันเป็นจุดแข็งของชุมชนและได้ปรับเปลี่ยนการค้าเรให้เข้ากับยุคสมัยของแต่ละยุคที่เปลี่ยนตามลำดับ และถึงแม้สุดท้ายจะเลิกผลิตหม้อ ชุมชนก็ยังปรับตัวไปรับจ้างต้มเกลือ เพื่อให้เห็นสภาพการปรับตัวของชุมชนมีความชัดเจนมากขึ้น ขอแจกแจงการปรับตัวของชุมชนออกเป็นประเด็นตามยุค ดังนี้

1. การปรับตัวยุคที่หนึ่ง ทศวรรษที่ 2480-2500 เนื่องด้วยตัวของชุมชนเป็นชุมชนอพยพมาจากจังหวัดนครราชสีมาที่มีทักษะปั้นหม้อติดตัวมาด้วย ช่วงว่างเว้นจากการทำเกษตรกรรม จึงได้ปรับตัวทำการค้าเรโดยใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทางค้าขายกับชุมชนอื่น
2. การปรับตัวในยุคที่สอง ทศวรรษที่ 2501-2530 เมื่อกาลเวลาผ่านไปพาหนะเกวียนที่เคยใช้เริ่มฝู้งลง ชุมชนจึงประดิษฐ์รถล้อเป็นพาหนะขนส่งลำเลียงสินค้าเพื่อเป็นการทดแทนพาหนะเดิมที่ฝู้ง ต่อมาการคมนาคมที่มีการพัฒนาขึ้น ผนวกกับการเข้ามาของกลุ่มคนภายนอกที่ได้เข้ามาเสนอสินค้า อำนวยความสะดวกในการเดินทาง เช่น รถจักรยานยนต์ ส่งผลให้คนในชุมชนได้ปรับมาใช้รถจักรยานยนต์พ่วงรถล้อเรขายหม้อ
3. การปรับตัวยุคที่สาม ทศวรรษที่ 2531-2560 การขาดแคลนแรงงานประกอบกับการเข้ามาของกลุ่มทุนจากภายนอกที่เข้ามาทำบ่อเกลือ ชาวบ้านจึงปรับเปลี่ยนไปเป็นแรงงานรับจ้างต้มเกลือเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ที่ขาดหายไปจากการผลิตหม้อ

บทสรุป

ชุมชนโคกพระได้รับการถ่ายทอดทักษะในการปั้นหม้อดินเผาจากรุ่นสู่รุ่นและด้วยความยากลำบาก รวมถึงการคมนาคมที่ยังล่าช้าหลังทำให้การขนส่งเป็นการรวมกลุ่มออกขายเร่ผ่านเกวียน การขายในช่วงเวลานั้นเป็นเพียงการค้าเร่หลังเสร็จจากการทำนา แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 2510 เกวียนที่เป็นยานพาหนะหลักในการเร่ขายเริ่มฝู้ง ผู้ที่มีความสามารถในการซ่อมบำรุงได้สูญหายไปจากชุมชน ชาวบ้านจึงได้ปรับเปลี่ยนการเร่ขาย

โดยการประดิษฐ์รถล้อในการเร่ขายหม้อดินแทน และการเข้ามารับซื้อหม้อของพ่อค้าภายนอก ทำให้ชาวบ้านสามารถสะสมเงินสำหรับซื้อรถจักรยานยนต์ในเวลาต่อมา การผลิตหม้อของชาวบ้านจึงได้เปลี่ยนจากการเร่ขายหลังแล้วเสร็จจากการทำนาเป็นการแสวงหากำไรมากขึ้น ปัญหาการขาดแรงงานและขาดการสืบทอดทักษะ ถือเป็นอีกปัจจัยในการหายไปของการค้าหม้อของชุมชนโคกพระ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้คนรุ่นใหม่มีแนวทางอื่นที่สามารถนำมาทดแทนของเก่า การหายไปของหม้อดินเกิดจากทั้งปัจจัยภายนอกและภายในของชุมชนหรือทั้งในระดับครัวเรือนที่ได้ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคม จึงนำไปสู่การสิ้นสุดของการค้าหม้อในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- ทองจันทร์ เหล่าเคน. (2564). ชาวบ้านคุ้มหนองแขง ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 7 สิงหาคม.
- ทองมาก เหล่าจันทร์. (2564). ชาวบ้านคุ้มหนองแขง ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 25 สิงหาคม.
- ใบ บุญถม. (2564). ชาวบ้านคุ้มหนองแขง ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 20 สิงหาคม.
- ปิ่น บำรุง. (2564). ชาวบ้านคุ้มหนองแขง ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 20 สิงหาคม.
- ผาดิรัตน์ สานสืบพันธุ์. (2564). *ข้อมูลภาคสนาม*. 20 สิงหาคม.
- พิกุล เหล่าเมือง. (2564). ชาวบ้านคุ้มหนองแขง ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 11 สิงหาคม.
- พิเนตร ดาวเรือง. (2552). *กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมเพื่อจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดพุทธมงคล ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มนตรี โคตรคันทา (2). (16 สิงหาคม 2563). *ภาพเก่าเล่าเรื่อง "มหาสารคาม"*. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2564, จาก <https://www.isangate.com/new/oldies-images/778-oldies-mahasarakam-2.html>
- ยศพร บรรเทิงสุข. (2556). *การวิจัยแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม โดยการศึกษาส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอมือทอง จังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา. (2550). *การศึกษาสภาพและรูปแบบการพัฒนากรรมวิธีในการผลิตขนมจีน: กรณีศึกษาบ้านโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.